

Академија пословних струковних студија Београд,
Одсек Блаце, Београд

DOI 10.5937/kultura1964352J

УДК 725(497.11)(091)

351.85(497.11)

прегледни рад

СПОМЕНИК КУЛТУРЕ КАО РЕСУРС СВАКОДНЕВИЦЕ НА ПРИМЕРУ РОБНОГ МАГАЗИНА У БЕОГРАДУ

Сажетак: *Проглашењем архитектонског објекта за споменик културе, службе заштите суочене су са низом дилема које се тичу њиховог очувања. Актуелни Закон о културним добрима бројна питања оставља отвореним за индивидуална тумачења. Издваја се проблем третирања првобитне функције објекта под заштитом, који је Законом непрецизно дефинисан, а у случају архитектуре значајан аспект аутентичности објекта. Међу примерима из праксе издвојен је случај Робног магацина у Београду. Ова грађевина подигнута у стилу сецесије, осим неоспорно великог уметничког значаја, поседује и важну друштвено-историјску вредност у области увођења нових архитектонских програма у београдску архитектуру. Робни магацин је био прва робна кућа у Београду, и од времена подизања 1907. до почетка ове деценије није му мењана изворна намена. Данас има функцију угоститељског објекта. У раду је размотрен наведени поступак у светлу теорија о културној бащини и значења која има у друштвеном контексту.*

Кључне речи: *културно добро, споменик културе, архитектура, сецесија, Робни магацин, брендирање историје, Београд*

Увод

Примери из праксе доказују да се проглашењем једног архитектонског објекта за споменик културе заправо решава

само део проблема, везан за његову материјалну појавност и очување аутентичности саме архитектуре. Иако је актуелним Законом о културним добрима (у која спадају и споменици културе) кроз више чланова дефинисан значај очувања намене културног добра,¹ на примеру архитектонских објеката се ове законске одредбе не спроводе у доследном смислу. Овакав поступак је оправдан уз претпоставку која законом није ближе дефинисана а тиче се превазиђене намене појединих здања. Такође, треба имати у виду и ширину термина културно добро у које, осим споменика културе, спадају и археолошка налазишта, архивске грађе и др., а услед чега је немогуће анализирати намену добара према истим параметрима. У овом раду фокус ће бити само на анализи споменика културе као грађевинско – архитектонског објекта од посебног културног или историјског значаја.²

Утилитарна димензија споменика културе као елемент аутентичности

Средином осамдесетих година прошлог века забележено је да су споменици културе у ранијим временима посматрани првенствено са два становишта: као историјски документи и као старина.³ Већ с почетком прошлог века „вредност старине“ постајала је значајнија од њихове „историјске“ вредности.⁴ Током друге половине прошлог века, искуства из праксе говоре да је: „... опседнутост „старином“, ... дубоко ... обележила методологију службе заштите. Када се бирало између „старине“ и уметничке вредности, увек је бирана „старина“ као доминантни квалитет”.⁵ Посматрајући

1 Видети чл. 7, чл. 32, чл. 36 и чл. 54, у: Закон о културним добрима, *Службени гласник РС*, бр. 71/94, <http://kultura.gov.rs/docs/dokumenti/propisi-iz-oblasti-kulture/zakon-o-kulturnim-dobrima.pdf> [Приступљено: 02. 11. 2018]

2 Видети дефиницију према чл. 19, у: Исто.

3 Томић, С. (1983) *Споменици културе, њихова својства и вредности*, Београд: Народна библиотека Србије Републички завод за заштиту споменика културе, стр. 33.

4 Предмет самим тим што је стар „... буди у нама неко особито расположење путем кога долазимо до извесне душевне везе са давно ишчезлим временима”, док је његов документарно–историјски аспект базиран на заинтересованости друштва за одређено значење објекта и „преношење тога садржаја из прошлости у будућност”. Видети: Томић, С. (1983) нав. дело, стр. 33–34.

5 Зоран Маневић је био стручни сарадник Градског завода за заштиту споменика културе током 1970–1990. Видети: Маневић, З. Вредновање урбаног наслеђа Београда. Једно лично искуство, у: *Очување градитељског наслеђа – Стварно и могуће: зборник радова*, приредиле Живковић, Н. и Димитријевић Марковић, С. (2010) Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда, стр. 50.

архитектонско дело у том светлу, намеће се закључак да његовој културној вредности година изградње доприноси у знатно већој мери него што то чине његове естетске карактеристике, намена, социјални контекст у којем је објекат настао или историјски значај који је имао након своје реализације. Посебна пажња посвећена је социјалном и историјском контексту изградње објекта, стога што у појединим случајевима надилази естетска тумачења и сведочи о култури једног времена шире од уметничких инспирација и техничке спретности градитеља. Такође, уз дужни пијетет према старинама као таквим, симптоматично је да упркос ограничењима тог критеријума у односу на богати спектар документарно–историјских вредности, њихов значај расте током двадесетог века. Наведени ставови могу се посматрати као парадигма тенденције читаве те епохе да историју одбаци, а потом и обесмисли.

Почетком овог века истиче се да дисциплина заштите културних добара производи документа за сва времена и да, као таква, има за главни задатак да „... сачува целовитост сведочанства и сва могућа значења која потенцијално постоје у једном објекту”.⁶ Контекст „свих могућих значења” говори управо у прилог документарно–историјском аспекту без којег је немогуће њихово ишчитавање, а потом и потенцијална заштита. Међутим, у теоријским разматрањима баштинства и херитолошке дисциплине почетком овог века уводи се и економски дискурс којим се културна добра посматрају као ресурси који, између осталог, учествују у креирању визије будућности.⁷ Чак и у светлу брендирања тих ресурса, истиче се значај баштинске целовитости.⁸ Ова термилошка одредница чини се нарочито проблематичном у светлу целовитости једног архитектонског објекта и његове утилитарне димензије, у којој се и огледа сва комплексност архитектуре као уметности. Занемарујући сада питање да ли форма следи функцију или је обратно, суштина је да обе категорије у подједнакој мери учествују у сагледавању финалне креације

6 Булатовић, Д. (2005) Баштинство или о незаборављању, *Крушевачки зборник* 11, Крушевац: Народни музеј, стр. 14; у даљем тексту: Булатовић, Д. (2005) Баштинство.

7 Булатовић, Д. (2005) Баштинство, стр. 17.

8 Драган Булатовић ову целовитост дефинише путем контекстуализације кроз три слоја сведочанства, међу којима један подразумева „сведочанство у функцији (свакодневне употребе, обреда, социјалних ритуала)”. Видети: Булатовић, Д. (2004) Баштина као *brand* или музеј као економија жеље. Да ли *робна марка* улази у музеј или је из њега произашла?, *Годишњак за друштвену историју* 2–3, Београд: Удружење за друштвену историју, стр. 145; у даљем тексту: Булатовић, Д. (2004) *Баштина као „brand”*.

те уметности. Било каква искључивост води у даљу заблуду, а према Милутину Борисављевићу: „Истина је у томе да су форма и садржина корелативни појмови, тј. да нити форма може без садржине, нити садржина без форме”.⁹

Поставља се питање да ли промена аутентичне намене архитектонског објекта споменика културе угрожава његову значењску целовитост? У коликој је мери утилитарна димензија архитектонског дела конститутивни елемент његове аутентичности?

Према Документу из Наре из 1994. године, процена аутентичности, у зависности од природе споменика културе, проистиче из разноликости извора информација.¹⁰ Ови извори садрже „... концепцију и форму, материју и суштину, коришћење и функцију, традицију и технику, ситуацију и положај, дух и израз, оригинално стање и историјско настајање”.¹¹ Стога, у контексту посматране проблематике, начини коришћења и функција архитектонског објекта представљају јасне и недвосмислене елементе његове аутентичности. На другој страни, са аспекта културног пејзажа, сматра се да се аутентичност територије чита заправо у доприносима различитих периода.¹² Може ли се, у том контексту, промена намене појединог објекта читати као допринос одређеног периода? А ако усвојимо да време не одређује аутентичност, већ да се иста полако модификује под његовим утицајима, не губећи из вида ни да: „Материјална аутентичност добра, везана за његово порекло, може бити умањена или управо изгубљена”.¹³

Историјат и шири друштвени контекст настанка Робног магацина

Робни магацин у Улици краља Петра бр. 16 у Београду саграђен је 1907. године и приписан је грађевинском инжењеру Виктору Давиду Азриелу (1880–1942).¹⁴ Пројекат овог

9 Борисављевић, М. (1938) Проблем форме и садржине у архитектури, *Уметнички преглед*, књ. 1, Београд, стр. 328–329; Борисављевић, М. (1998) *Златни пресек и други есеји*, Београд: Српска књижевна задруга, стр. 288.

10 Јокилето Ј. (2002) Аспекти аутентичности, *Гласник ДКС* 26, Београд: Друштво конзерватора Србије, стр. 11–12.

11 Јокилето Ј. (2002) нав. дело, стр. 12.

12 Исто, стр. 14.

13 Исто, стр. 15.

14 О Виктору Азриелу видети: Bogunović, S. (2005) *Arhitektonska enciklopedija XIX i XX veka: arhitektura, arhitekti, pojmovi*, (2), [Arhitekti], Београд: Београдска књига, стр. 681–682; Ђурић-Замоло, Д. (2009) *Градитељи Београда 1815–1914*, Београд: Музеј града Београда, стр. 16–21. О Роб-

објекта је „према непотврђеним претпоставкама донет из Беча”,¹⁵ у којем је Виктор Азриел студирао Техничку високу школу (1901–1910).¹⁶ Осим тога, сачувани планови за две зграде настајали током двадесетих година на којима је Азриел потписан,¹⁷ доприносе сумњи у његово ауторство над архитектонским обликовањем Робног магазина,¹⁸ али се засигурно зна да је он био извођач приликом његове изградње.¹⁹ Објекат је подигнут за Бенциона Булија (1867–1933), по занимању трговца и банкара,²⁰ који је имао банкарску радњу у Улици кнеза Михаила.²¹ Крајем деветнаестог и почетком двадесетог века, породица Були је била једна од најугледнијих сефардских породица и у знатној мери је учествовала у обликовању јавног и политичког живота Београда.²² Бенцион Були био је председник Јеврејске сефардске општине (1915–1918) и први Јеврејин изабран за народног посланика (1912–1919).²³ Његов портрет из 1926. године део је збирке портрета знаменитих људи Краљевине СХС,²⁴ што говори о статусу који је имао у друштвеном и политичком животу Краљевине Србије, а потом и Краљевине СХС. Робни магазин био је прва модерна робна кућа у Београду,²⁵ а по завршетку изградње, и једна од ретких двоспратних

ном магазину видети: Bogunović, S. (2005) *Arhitektonska enciklopedija XIX i XX veka: arhitektura, arhitekti, pojmovi*, (1), [Arhitektura], Beograd: Beogradska knjiga, str. 332–334.

15 Кадијевић, А. (2004) Два тока српског архитектонског Ар–Нувоа: интернационални и национални, *Наслеђе* 5, Београд: завод за заштиту споменика културе града Београда, стр. 61; у даљем тексту: Кадијевић, А. (2004) *Два тока*.

16 Bogunović, S. (2005) *Arhitektonska enciklopedija XIX i XX veka: arhitektura, arhitekti, pojmovi*. (2), [Arhitekti], Beograd: Beogradska knjiga, str. 681.

17 Павловић, В. (1982) „Случај” Азриел, *Нова* 1, Београд: Савез архитеката Србије, стр. 14.

18 Manević, Z. Srpska arhitektura XX veka, u: *Arhitektura XX vijeka*, priredili Manević Z. i Domljan, Ž. i dr. (1986) Beograd–Zagreb–Mostar, str. 21.

19 Виктор Азриел потписан је на цртежу главне фасаде, а његово име исклесано је и на прочељу објекта, у подножју десног стуба. Видети: Ђурић–Замоло, Д. (2009) нав. дело, стр. 18.

20 Бенцион Були се такође школовао у Бечу, где је студирао Вишу комерцијалну академију. Видети: Рожман, М. (2017) *Визуелна култура и приватни идентитет породице Були*, Београд: Задужбина Андрејевић, стр. 18.

21 Ђурић–Замоло, Д. (2009) нав. дело, стр. 18.

22 Рожман, М. (2017) нав. дело, стр. 8, 22.

23 Исто, стр. 18–19.

24 Исто, стр. 24.

25 Шкаламера, Ж. (1985) Сецесија у српској архитектури, *Зборник Народног музеја. Историја уметности XII–2*, Београд: Народни музеј, стр. 9; Ибрајтер Газибара, Б. (2011) *Робни магазин*, Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда, стр. 4.

грађевина.²⁶ Представљао је „усамљен пример” примене нових архитектонских принципа,²⁷ који су контрастирали до-тадашњој пракси грађења у духу академизма. (слика 1)

Слика 1 Пројекат фасаде Робног магазина (лево) и изгледи фасаде током седамдесетих (средина) и током прве деценије двехиљадитих (десно); извори: Ђурић–Замоло, Д. (2009) *Градитељи Београда 1815–1914*, Београд: Музеј града Београда, стр. 19 (лево); https://www.ipu.hr/content/zivot-umjetnosti/ZU_19-20-1973_069-081_Denegri.pdf (средина); http://beogradskonasledje.rs/wp-content/uploads/2012/06/k4/robni_magazin.pdf (десно)

Објекат представља директно транспонованье архитектонског утицаја Беча унутар домаће средине. Бечка сецесија формално је основана крајем деветнаестог века,²⁸ непуну деценију пре реализације објекта у Београду. На територији Србије, сецесија је представљала „алтернативну стилску дисциплину” која је прихватана у редовима предузетника и слободних интелектуалаца.²⁹ Као архитектонска појава и прелазни стил у српској архитектури, била је од прворазредног значаја, нарочито у домену еманципације архитектуре.³⁰ Осим тога, сецесија је у Србији одиграла значајну улогу у трансформацији ка култури капитализма и допринела је секуларизацији српског друштва и уметности.³¹ Како је према појединим тумачењима сецесија као стилски правац уско

26 Ротер Благојевић, М. Робни магазин (документациони досије), do.co.mo.mo_србија, новембар 2015., 23. 12. 2018., <http://www.docomomo-serbia.org/code/uploads/2017/10/4-COM-RS-011-a-0002-Robni-magazin-SR-w.pdf>; у даљем тексту: Ротер Благојевић, М. Робни магазин (док.).

27 Ђурић–Замоло, Д. (2009) нав. дело, стр. 18.

28 Frempton, K. (2004) *Moderna arhitektura – kritička istorija*, Beograd: Orion art, str. 79.

29 Кадифевић, А. (2004) Два тока..., стр. 55.

30 Шкаламера, Ж. (1985) нав. дело, стр. 11.

31 Tubić, D. (2013) *Umetnost secesije kao srpska rana moderna* (doktorska disertacija), Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu, Beograd, str. 410.

повезана са јудаичком традицијом,³² нужно је напоменути и да су аутор Виктор Азриел и наручилац Бенцион Були били припадници старих породица београдских Јевреја.³³ Значај овог објекта могуће је посматрати и у том светлу, нарочито имајући у виду да се еманципација Јевреја на територији српске државе одвијала управо на преласку из деветнаестог у двадесети век.³⁴

Улица краља Петра (некадашња Главна чаршија) је својевремено била главна трговачка улица у престоници, у којој су своје радње имали највиђенији трговци.³⁵ Крајем деветнаестог и почетком двадесетог века, била је најшира улица у престоници поред Кнез Михаилове улице, прва је поплочана по узору на европске градове и сматрана је „најфинијом београдском улицом”.³⁶ Данас је овај део Краља Петра улице намењен пешачком саобраћају и од споредног је значаја у односу на урбанистичко окружење, у којем Кнез Михаилова улица држи примат по посећености, садржајности и одвијању јавног живота. Уједно, данашњи значај локације Робног магацина, огледа се управо у томе што спада у подручје Улице кнеза Михаила,³⁷ и доприноси амбијенталним квалитетима читавог потеза. У контексту историјске важности, Улица краља Петра симболично представља укрштање три религије, а у себи баштини најразличитије слојеве наслеђа, архитектонских стилова и идеолошких премиса „некадашњих Београда”.³⁸

Форма и материјализација

Парцела коју заузима објекат је уска и дугачка, и по дубини се благо шири. Објекат целом ширином заузима парцелу и предњом фасадом излази на регулациону линију. Геометрија основе је благо трапезоидног облика. По вертикали, објекат се састоји из подрума, приземља, две етаже и поткровља.

32 Клајн, Р. Сецесија: јеврејски (не)укус?, у: *Менора: зборник радова*, приредили Ердељан, Ј. и Макуљевић, Н. (2010) Београд: Универзитет у Београду Филозофски факултет, стр. 133–174.

33 Ђурић–Замоло, Д. (2009) нав. дело, стр. 16; Рожман, М. (2017) нав. дело, стр. 8.

34 Рожман, М. (2017) нав. дело, стр. 17.

35 Ротер Благојевић, М. Робни магацин (док.).

36 Станковић, И. и Гњатовић, М. (2013) Сусрет култура у Улици краља Петра у Београду, *Новопазарски зборник* 36, Нови Пазар: Завичајни музеј, стр. 71.

37 Којем осим главне улице припадају и споредне попречне улице. Видети: Подручје Кнез Михаилове улице, *Споменици културе у Србији*, <http://spomenicikulture.mi.sanu.ac.rs/spomenik.php?id=584> [Пристапљено: 09. 11. 2018]

38 Станковић, И. и Гњатовић, М. (2013) нав. дело, стр. 66.

Организација унутрашњег простора условљена је специфичном наменом објекта. Готово четири петине површине кроз прве три етажe, у зони ка улазу објекта, намењено је продајном простору. Који је ослобођен преграда и одељен је само са два низа од по пет витких стубова. Стубови су квадратног пресека и завршавају се стилизованим капителима. Продајни простор по вертикали чини јединствену целину јер су кроз две етажe изнад приземља формиране галерије са гвозденим мостом у средини. Вертикална комуникација се са приземља остварује путем централно позиционираног степеништа, које се од подеста рачва у два управна бочна крака. Иза степеништа, у задњем делу објекта који је зидом одељен од продајног простора, биле су смештене канцеларије. Етажа поткровља била је намењена складиштењу робе.³⁹ (слика 2)

Слика 2 Ентеријер Робног магазина средином педесетих (лево) и током прве деценије двехиљадитих (десно); извори: http://beogradskonasledje.rs/kd/zavod/stari_grad/robni_magazin.html (лево); http://beogradskonasledje.rs/wp-content/uploads/2012/06/k4/robni_magazin.pdf (десно)

У ентеријеру продајног простора, утиску просторности додатно је допринела и богата осветљеност која је постигнута путем предње фасаде и правоугаоних лантерни на крову. Галеријске и степенишне ограде обликоване су, у духу сецесије, од кованог гвожђа. Ограда степеништа између нивоа приземља и прве етажe је обрађена волутама, док су све остале решене у ортогоналном растеру.

У конструктивном погледу на објекту је примењена скелетна конструкција. Стубове и греде чине гвоздени I профили, у ентеријеру обложени малтером,⁴⁰ док су таванице објекта

39 Ибрајтер Газибара, Б. (2011) нав. дело, стр. 5.

40 Рожман, М. (2017) нав. дело, стр. 44.

израђене од армираног бетона. Конструктивни елементи, носачи и стубови, допремљени су из Аустрије.⁴¹

Прочеље објекта је централно симетрично и транспарентно, решено као стаклена зид завеса ношена гвозденим решетком. Два бочна бела стуба, између којих је фланкирана фасада, елегантно су украшена сецесијском декорацијом и обложена мермером. Базе пилона израђене су од црног гранита. Стубови по вертикали пробијају кровну раван а при врху имају степенасто обликоване завршетке у форми кулица, из којих извиру украси од кованог гвожђа. Главни мотив на стубовима представљају маскерони са женским ликом и расплетеном косом, испод којих је геометризована сецесијска декорација. Геометризована декорација састоји се из испрплетених трака које формирају троугаоне и кружне мотиве, а у својим контурама подсећају на стреле усмерене у вис. Изузев маскерона са декоративним тракама на пилонима сва фасадна декорација израђена је у металу, а велика пажња посвећена је ковинама.⁴² Стаклено фасадно платно је по вертикали подељено у три зоне, што је постигнуто путем два вертикална носача већег пресека.

Унутар ових зона, површине су уситњене изузетно складним секундарним растером различитих димензија. На етажи поткровља, секундарни фасадни растер је густо уситњен на поља истоветних димензија и завршава се сегментним луком. Стилизацију лука чине флорални мотиви изведени у плитком рељефу. Хоризонталну међуспратну конструкцију на фасади прате декоративне ограде од кованог гвожђа, док између друге етаже и поткровља овај профил украшавају три истоветна флорално–геометризована орнамента. Гвоздена ограда је на нивоу првог спрата сведеније орнаментике, док је на нивоу друге етаже истурен узани балкон са оградом коју сачињава складна мрежа заталасаних мотива флоралног порекла.⁴³ Улазна партија је на нивоу приземља благо увучена у односу на фасадну површину, а на двокрилним вратима су се издвајали рукохвати у виду лабуда. Поред овог зооморфног мотива, парапет излога је украшен натуралистички изведеним мотивом ладолежа.⁴⁴ У зони крова, изнад сегментног лука разапет је армирано бетонски носач који се равно завршава. Изнад њега налази се ограда од

41 Ибрајтер Газибара, Б. (2011) нав. дело, стр. 5.

42 Радовановић, Д. (1986) Сецесијске ковине на фасадама Београда, *Зборник Матице српске за ликовне уметности* 22, Нови Сад: Матица српска, стр. 308.

43 Исто.

44 Радовановић, Д. (1986) нав. дело, стр. 284–285.

кованог гвожђа танке профилације чија контура формира лук, а која је такође стилизована у духу сецесије, залученим линијама и суптилним флоралним мотивима.

Објекат Робног магазина представља један од најуспелијих примера стилског правца сецесије у Београду.⁴⁵ У потпуности припада њеном интернационалном току, сматра се објектом којим су превазиђена сва дотадашња искуства у новој стилској оријентацији,⁴⁶ а наводи се и као пример „близак канонској дефиницији тог стила”.⁴⁷ На објекту је доследно спроведен програм сецесије, како у распореду просторија, обликовању, конструкцији и материјализацији,⁴⁸ па до свих примењених детаља и декорација. Духу сецесије у потпуности одговара и његово позиционирање међу суседним објектима. Робни магазин се истиче и као један од примера својевремено висински доминантних, иновативних интерполација с почетка двадесетог века.⁴⁹ Временом, непосредни суседи су објекат надмашили габаритима што доприноси његовом ефекту крхкости. Овим наносом је нарочито истакнута елеганција интерполираног објекта и фина обрада његове фасаде.

Утилитарна димензија објекта кроз време

Током једанаест деценија постојања, у згради су се смењивале разне трговинске фирме.⁵⁰ Била је у власништву Бенциона Булија до његове смрти (1933), па у власништву Фонда „Бенцион и Матилда Були” до 1958. године када је национализована.⁵¹ Проглашена је за културно добро 1966. године.⁵²

45 Шкаламера, Ж. (1985) нав. дело, стр. 9.

46 Кадиевић, А. (2004) нав. дело, стр. 61.

47 Tubić, D. (2013) нав. дело, стр. 136.

48 Секулић, Ј. и Шкаламера, Ж. (1966) *Архитектонско наслеђе града Београда*, [Књ.] 2: *коршићење, намена и презентација*, Београд: Завод за заштиту споменика културе, стр. 33.

49 Kadijević, A. (2015) Interpolations – necessity and inspiration of newer Belgrade architecture, *Зборник Матице српске за ликовне уметности* 43, Нови Сад: Матица српска, стр. 247.

50 У периоду до 1912. године објекат је носио назив „Трговачка радња браће Амули”, након чега је у њему била смештена „Трговина загребачке фирме Боте и Ерман (Bote and Ehrmann)”, а потом „Мануфактурна радња Петра Милановића”, У периоду после Другог светског рата у њему су биле смештене радња предузећа „Текстил”, потом „Гратекс“ и „Еуро-салон”; Видети: Ротер Благојевић, М. Робни магазин (док.).

51 Рожман, М. (2017) нав. дело, стр. 45.

52 Извор: Решење завода за заштиту споменика културе града Београда бр. 1068/3, од 30. 12. 1966. Видети: Робни магазин, *Каталог непокретних културних добара на подручју града Београда*, http://beogradskonasledje.rs/kd/zavod/stari_grad/robni_magazin.html [Пristупљено: 09. 11. 2018]

У периоду након 2000. године у њој су биле смештене робне куће великих робних марки, а 2015. године била је напуштена.⁵³ Током овог периода скретана је пажња да „... слој наслеђа који ова зграда скрива уопште није читљив сваком пролазнику”.⁵⁴ Године 2017. у објекат је уселјена „Кафетерија” која се бави угоститељском делатношћу, чиме је по први пут измењена његова оригинална намена.⁵⁵ (слика 3)

Слика 3 Ентеријер Робног магазина после промене намене;
извор: фотографија аутора рада, 2019.

Прилагођавајући овај објекат новој намени, оригинални изглед Робног магазина није нарушен. У ентеријеру су скинуте облоге са зидова и подова чиме је постигнут аутентичан рустични изглед. Објекат је опремљен комадима намештаја од дрвета, метала и коже који доприносе овом утиску. Зидна платна су освежена уметничким делима, кроз прве две етаже са сецесијским мотивима, док су на другој етажи посвећени знаменитим личностима српске историје. У духу савремених трендова у уређењу унутрашњег простора, цеви са инсталацијама али и зеленило чине интегрални део ентеријера.⁵⁶ У подруму објекта смештени су берберница и продајни објекат, док је на читавом нивоу поткровља

53 Најпре „Овиезе” (Oviessa), а након тога „Бенетон” (Benetton); Видети: Ротер Благојевић, М. Робни магазин (док.).

54 Станковић, И. и Ђатовић, М. (2013) нав. дело, стр. 72.

55 Antonijević, M. Zdanje dobija preobražaj najstarija robna kuća u Beogradu odlazi u prošlost, *Blic*, 18. 02. 2017., 13. 12. 2018., <https://www.blic.rs/vesti/beograd/zdanje-dobija-preobrzej-najstarija-robna-kuca-u-beogradu-odlazi-u-proslost/ckctzxm>; Vulović, N. Kafeterija – uživanje u kafi kao kod kuće, *Before After*, 23. maj 2017., 28. 11. 2018., <https://www.beforeafter.rs/intervju/kafeterija-uzivanje-u-kafi-kao-kod-kuce/>

56 Аутор ентеријерског решења је архитекта Јелена Станојевић а уметничка дела потписује ликовни уметник Павле Цвијовић; Видети: Anonim, Zavirite u najveću Kafeteriju u ovom delu Evrope, *Kafeterija*, 07. 04. 2017.,

играоница за најмлађе. На званичном сајту овог предузећа стоји да је њихова мисија „одрживи систем вредности који креира емоцију и преноси је до крајњег потрошача”.⁵⁷ У контексту одрживости, нова уметничка дела на зидовима објекта кореспондирају са идејом сецесиониста о „тоталној уметности”,⁵⁸ а примена савременог индустријског дизајна у ентеријеру кореспондира са симболиком Робног магазина који је у време своје изградње био весник „раномодернистичке инжењерске естетике”.⁵⁹ (слика 4)

Слика 4 Фронт Краља Петра улице са објектом, око 1912. и 2019. год.; извори: Ђурић–Замоло, Д. (2009) *Градитељи Београда 1815–1914*, Београд: Музеј града Београда, стр. 21 (лево); фотографија аутора рада, 2019. (десно)

Нова искуствена компонента

Промена намене овог објекта суштински је променила искуствену компоненту коју пружа својим свакодневним посетиоцима. Њихово чуло вида више није усмерено на производе којима се у објекту тргује, већ на сам објекат. Увођењем хедонистичке компоненте,⁶⁰ унапређена је могућност спознаје објекта путем свакодневног искуства.⁶¹ Следећи идеју

17. 11. 2018., <https://www.kafeterija.com/zavirite-u-najvecu-kafeteriju-u-ovom-delu-evrope/>

57 *Kafeterija*, <https://www.kafeterija.com/o-nama/> [Pristupljeno: 17. 11. 2018]

58 Бечки сецесионисти интересовали су се за уметничко занатство и производњу свих пратећих предмета из домена декоративне и примењене уметности, а у циљу остваривања концепта о „тоталној уметности” (*Gesamtkunstwerk*). Видети: Frempton, К. (2004) нав. дело, стр. 81; Клајн, Р. нав. дело, стр. 145.

59 Tubić, D. (2013) нав. дело, стр. 410.

60 Хедонистичка компонента наводи се као један од елемената путем којих је потребно остваривати баштинску комуникацију, а која подразумева активно учешће конзумента у преношењу сазнања; Видети: Булатовић, Д. (2005) нав. дело, стр. 19–20.

61 На овакав вид спознаје уметничког дела су, према Пјеру Бурдијеу, „осуђењени” сви који не поседују класичне инструменте за њихову перцепцију.

да се свако дело ствара два пута, да га једном ствара сам стваралац а други пут посматрач,⁶² Робни магазин створен је по трећи пут поступком реанимације функције. Променом намене Робног магазина унапређен је његов статус као културног добра. У конкретном случају, а у контексту свих питања која су отворена у овом раду, не може се сматрати да је архитектонски објекат тим чином изгубио на својој аутентичности. Овим чином, само су му додата нова значења и полигони тумачења. Данас је значај овог архитектонског споменика и културног добра могуће разматрати и кроз нове информацијске процесе које је успоставио управо овом променом.

Кроз шири временски контекст, Србија је почетком деветнаестог века сматрана само провинцијом Отоманске царевине.⁶³ Почетком наредног века, Србија се трансформисала ка прогресивном, капиталистичком друштву, тада је изграђен Робни магазин који се може посматрати и као парадигма тог процеса.⁶⁴ И као што је сецесија као стилски правац представљала отцепљење од дотадашњих уметничких узора, тако и данас као да је променом намене овог објекта заправо проглашено отцепљење од тог истог капитализма. У којем је појединац суштински остајао усамљен,⁶⁵ насилно увучен у машину освајања капитала како би исти трошио, и тако у недоглед. У двадесет и првом веку расте значај управо ове способности, појединца и културе, да се одупре том поретку. Расте носталгија за неким споријим, прошлим временима. У контексту колективне носталгије, заправо долази се до парадокса. Објекат који је почетком прошлог века симболизовао еманципацију српске културе и њено вишедеценијско удаљавање од утицаја Отоманске империје, почетком овог века им се враћа. Нова Кафетерија у себи обједињује брендирање културног добра из доба сецесије и двадесетог века, са брендирањем традиције конзумирања кафе која потиче из претходних периода.

У контексту развоја трговинске делатности у Београду, овај објекат је почетком прошлог века одиграо значајну улогу. У овом веку, ту обавезу преузели су тржни центри, као амбасадори глобалистичке културе у нас и као главни

А који се стичу образовањем; Видети: Burdije, P. (1978) *Umetnička dela i razvijanje ukusa*, *Kultura* број 41, Београд: *Zavod za proučavanje kulturnog razvitka*, стр. 14.

62 Burdije, P. (1978) нав. дело, стр. 13.

63 Manević, Z. (1986) нав. дело, стр. 19.

64 Tubić, D. (2013) нав. дело, стр. 410.

65 Vederil, R. (2005) *Kolaps kulture*, Београд: *Clio*, стр. 90–91.

прокламатори стицања и трошења као смисла постојања. Скорашња промена намене првог тржног центра изграђеног у Београду и првенствено споменика културе се, у том светлу, указује и као можда мали и изоловани, али ипак вредан пример еманципованости једне културе, спремне да потрошачком друштву и његовом бесомучном конзумеризму просто окрене леђа.

Закључак

Робни магaзин је од своје изградње представљао вредан ресурс, као јавни објекат на истакнутој локацији, који је почетком прошлог века учествовао у креирању друштвеног миљеа имућне буржоазије. Будући да је након Другог светског рата и национализације, у њему била обављана трговинска делатност водећих југословенских предузећа, овај објекат је партиципирао у комунистичкој колективистичкој идеологији. У последњим деценијама прошлог и почетком овог века, комерцијално–рекламна позадина у једном тренутку озбиљно је угрозила архитектуру фасада, чија је изворност и аутентичност враћена тек у скорије време. Последњом адаптацијом, Робни магaзин сигнализирао је квалитативну промену у друштвено–социјалном амбијенту. Поновним истицањем његових естетских и уметничких квалитета, овај архитектонски споменик се доказао достојним баштиником једног времена, богате културе и традиције. Стога се ова грађевина и не треба посматрати као општи универзални модел, по којем би у све заштићене архитектонске објекте намењене трговини требало увести угоститељске садржаје. Потребно га је истаћи као пример позитивног метода увођења нових садржаја и намена у циљу очувања и заштите изворне аутентичности његове архитектуре. Тиме је физички простор заштићеног објекта оплемењен новом духовном и временском компонентом.

ЛИТЕРАТУРА:

Anonim, Zavirite u najveću Kafeteriju u ovom delu Evrope, *Kafeterija*, 07. 04. 2017., 17. 11. 2018., <https://www.kafeterija.com/zavirite-u-najvecu-kafeteriju-u-ovom-delu-evrope/>

Antonijević, M. Zdanje dobija preobražaj najstarija robna kuća u Beogradu odlazi u prošlost, *Blic*, 18. 02. 2017., 13. 12. 2018., <https://www.blic.rs/vesti/beograd/zdanje-dobija-preobrzej-najstarija-robna-kuca-u-beogradu-odlazi-u-proslost/ckctzxm>

Bogunović, S. (2005) *Arhitektonska enciklopedija XIX i XX veka: arhitektura, arhitekti, pojmovi. (1)*, [Arhitektura], Beograd: Beogradska knjiga, str. 332–334.

Vogunović, S. (2005) *Arhitektonska enciklopedija XIX i XX veka: arhitektura, arhitekti, pojmovi. (2), [Arhitekti]*, Beograd: Beogradska knjiga, str. 681–682.

Борисављевић, М. (1938) Проблем форме и садржине у архитектури, *Уметнички преглед*, књ. 1, Београд, стр. 328–329, у:

Борисављевић, М. (1998) *Златни пресек и други есеји*, Београд: Српска књижевна задруга, стр. 284–288.

Булатовић, Д. (2004) Баштина као *brand* или музеј као економија жеље. Да ли *робна марка* улази у музеј или је из њега произашла?, *Годишњак за друштвену историју* 2–3, Београд: Удружење за друштвену историју, стр. 137–148.

Булатовић, Д. (2005) Баштинство или о незаборављању, *Крушевачки зборник* 11, Крушевац: Народни музеј, стр. 7–20.

Burdije, P. (1978) Umetnička dela i razvijanje ukusa, *Kultura* broj 41, Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, str. 9–28.

Vederil, R. (2005) *Kolaps kulture*, Beograd: Clio.

Vulović, N. Kafeterija – uživanje u kafi kao kod kuće, *Before After*, 23. maj 2017., 28. 11. 2018., <https://www.beforeafter.rs/intervju/kafeterija-uzivanje-u-kafi-kao-kod-kuce/>

Ђурић–Замоло, Д. (2009) *Градитељи Београда 1815–1914*, Београд: Музеј града Београда.

Закон о културним добрима, Службени гласник РС, бр. 71/94, <http://kultura.gov.rs/docs/dokumenti/propisi-iz-oblasti-kulture/zakon-o-kulturnim-dobrima.pdf> [Приступљено: 02. 11. 2018]

Ибрајтер Газибара, Б. (2011) *Робни магацин*, Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда.

Јокићето Ј. (2002) Аспекти аутентичности, *Гласник ДКС* 26, Београд: Друштво конзерватора Србије, стр. 11–16.

Кадидевић, А. (2004) Два тока српског архитектонског Ар–Нувоа: интернационални и национални, *Наслеђе* 5, Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда, стр. 53–70.

Kadijević, A. (2015) Interpolations – necessity and inspiration of newer Belgrade architecture, *Зборник Матице српске за ликовне уметности* 43, Нови Сад: Матица српска, стр. 243–257.

Каталог непокретних културних добара на подручју града Београда, *Робни магацин*, http://beogradskonasledje.rs/kd/zavod/stari_grad/robn_magazin.html [Приступљено: 09. 11. 2018]

Kafeterija, <https://www.kafeterija.com/o-nama/> [Pristupljeno: 17.11.2018.]

Клајн, Р. Сецесија: јеврејски (не)укус?, у: *Менора: зборник радова*, приредили Ердџан, Ј. и Макуљевић, Н. (2010) Београд: Универзитет у Београду Филозофски факултет, стр. 133–174.

Maneвић, Z. Srpska arhitektura XX veka, u: *Arhitektura XX vijeka*, priredili Maneвић Z., Domljan, Ž. i dr. (1986) Beograd–Zagreb–Mostar, str. 19–31.

Маневић, З. Вредновање урбаног наслеђа Београда. Једно лично искуство, у: *Очување градитељског наслеђа – Стварно и могуће: зборник радова*, приредиле Живковић, Н. и Димитријевић Марковић, С. (2010), Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда, стр. 49–56.

Павловић, В. (1982) „Случај” Азриел, *Нова 1*, Београд: Савез архитектата Србије.

Подручје Кнез Михаилове улице, *Споменици културе у Србији*, <http://spomenickulture.mi.sanu.ac.rs/spomenik.php?id=584> [Пристигљено: 09. 11. 2018.]

Радовановић, Д. (1986) Сецесијске коvine на фасадама Београда, *Зборник Матице српске за ликовне уметности 22*, Нови Сад: Матица српска, стр. 283–315.

Рожман, М. (2017) *Визуелна култура и приватни идентитет породице Були*, Београд: Задужбина Андрејевић.

Ротер Благојевић, М. Робни магaзин (документациони досије), *do.co.to.to_србија*, новембар 2015., 23. 12. 2018., <http://www.docomoto-serbia.org/code/uploads/2017/10/4-COM-RS-011-a-0002-Robni-magazin-SR-w.pdf>

Секулић, Ј. и Шкаламера, Ж. (1966) *Архитектонско наслеђе града Београда*. [Књ.] 2: *коришћење, намена и презентација*, Београд: Завод за заштиту споменика културе.

Станковић, И. и Ђатовић, М. (2013) Сусрет култура у Улици краља Петра у Београду, *Новопазарски зборник 36*, Нови Пазар: Завичајни музеј, стр. 65–77.

Томић, С. (1983) *Споменици културе, њихова својства и вредности*, Београд: Народна библиотека Србије Републички завод за заштиту споменика културе.

Tubić, D. (2013) *Umetnost secesije kao srpska rana moderna* (doktorska disertacija), Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu, Beograd.

Frempton, K. (2004) *Moderna arhitektura – kritička istorija*, Beograd: Orion art, str. 78–83.

Шкаламера, Ж. (1985) Сецесија у српској архитектури, *Зборник Народног музеја. Историја уметности XII–2*, Београд: Народни музеј, стр. 7–12.

Aleksandra Jevtović

Belgrade Business Academy of Applied Studies, Department Blace, Belgrade

A CULTURAL MONUMENT AS A RESOURCE
IN EVERYDAY LIFE ON THE EXAMPLE OF A
DEPARTMENT STORE IN BELGRADE

Abstract

By proclaiming an architectural object for a cultural monument, the protection authorities are faced with a number of dilemmas concerning its preservation. The valid Cultural Property Law leaves many issues open for individual interpretations. The problem of treating the original function of the object under protection is obvious, because it is loosely defined by the Law, but also because it represents a significant aspect of the building's architectural authenticity. Among various examples from practice, a case study of the Department Store in Belgrade is highlighted. This building was constructed in the Secession style. Beside the undoubtedly high level of its artistic significance, it has an important socio-historical value, primarily as a symbol of introduction of new architectural programs into the Belgrade architecture. The Department Store was the first of its kind in Belgrade. Since the time of its construction in 1907 until the beginning of this decade, its original purpose has remained unchanged. Today, it functions as a hospitality facility. In this paper, the above procedure is considered, both from the aspect of cultural heritage theories and its meanings in the social context.

Key words: *cultural heritage, cultural monument, architecture, secession, Department store, branding of history, Belgrade*